

Márton Árpád

A választás, összefogás vagy elszúrás szabadsága?

Jelen írás a Szász Alpár Zoltán és Bakk Miklós vitaindító tanulmányára való reflexió. Első részében a tanulmány néhány konkrét vagy vélt tévedésére világítok rá, második részében a romániai politikai pártok és támogatottságuk alakulásával kapcsolatos saját meglátásomat fejtem ki, harmadik részében pedig az Európa Parlamenti választások magyar szereplőivel kapcsolatos értékelésemet, következtetéseimet próbálom összefoglalni.

A vitaindító tanulmány néhány tévedése

1. Romániában csak az 1990-es választások során alkalmazták a legnagyobb maradék elvét a megyei képviselői és szenátori mandátumok elosztására. Később, jóllehet továbbra is megyeiek voltak a választókerületek és a mandátumok is, a mandátum elosztása két fázisban történt. Az első fázisban csak az egész számnak megfelelő mandátumot osztották el, a maradékokat pedig országosan összesítették, és az így létrejött pártokkénti eredményre alkalmazták a d'Hondt rendszert, az így kapott mandátumokat pedig visszaosztották a megyékben első körben be nem töltöttekre egy nagyon komplikált rendszerrel, amelyet most nem fogok leírni. Az Európa Parlamenti választásnak az újdonsága csak annyiban volt, hogy a mandátumok nem voltak megyékre leosztva, hiszen az ország egész területe egyetlen szavazóközvet volt, és a d'Hondt rendszert nem a maradék szavazatok értékesítésére, hanem az országosan leadott teljes szavazatmennyiségre alkalmazták. Helyes viszont az a megállapítás, hogy ez nagyobb torzuláshoz vezetett, ugyanis valóban ez a rendszer a nagyobb pártokat részesíti előnyben, és minél nagyobb kapott szavazatmennyiségre alkalmazzák, annál nagyobb torzulást okoz. A másik tényező viszont, ami befolyásolja a torzulást, az a kiosztandó mandátumoké. Ez esetben is minél több mandátumot osztanak el, annál nagyobb a torzulás. Szerencsére a 35-ös szám még elég alacsony ahhoz, hogy egy kicsit mérsékelje a torzításokat, úgyhogy az 5% körüli pártok esetében lényeges eltérést nem okozott a mandátumok megszerzésében.

2. Tévedésnek tartom egyazon választás értékelésében a kapott szavazatmennyiség olyan differenciált értelmezését, mely szerint a kevesebb román szavazó a román közösség szavazási szándékának a csökkenését jelenti, a kevesebb magyar pedig nem a szavazási kedv, hanem a szavazási bázis csökkenését jelzi.

3. Tévedésnek tartom azt az értékelést, amely megfelelkezik a korábban Hargita megyében függetlenként indult magyar képviselőjelöltekről, illetve Hargita és Kovászna megyében teljes magyar listát letett Acțiunea Populară indulásáról, amelynek jelöltjei e két megyében a Magyar Polgári Szövetség tagjai voltak, azok a tagok, akik ma vezetői a bejegyzett Magyar Polgári Pártnak. Véleményem szerint az ezekre leadott szavazatokat is figyelembe kellett volna venni az értékelés során.

4. Tévedésnek tartom azt, hogy a Nemzeti Parasztpártot a „futottak még” kategóriában, a Gușă-féle képződményt pedig komoly politikai erőként elemzi, mint ahogy azt is, hogy megfelelkezik arról a nacionalista retorikáról, amit egyes politikai pártok szintén felvállaltak, és amivel maguk felé édesgették a Nagy Románia Párt szavazóbázisát.

5. Tévedésnek tartom azt, hogy a szociáldemokraták eredményét a 2004-es választásokhoz, és nem a néhány hónappal korábbi közvélemény-kutatáshoz viszonyították.

A romániai pártok doktrinális, személyi és a magyarsághoz való viszonyulásának alakulása 1990-től 2007-ig

1989 után a Ion Iliescu által vezetett képződmény mintegy a pártállam helyébe szeretett volna kerülni egy sajátos román peresztrojka szellemében. Amint megjelentek a történelmi román pártok, azaz az ellenzék lehetősége, az államelnök pártja olykor erőszakos, máskor diverziós eszközökkel próbált megszabadulni a konkurenciától. Már ebben az időben megjelenik a '89 decembere és január eleji, a nemzeti kisebbségekkel szemben toleránssabb magatartással ellentétes, szélsőnationalista, magyarellenes retorika és uszítás. Sorra hozta létre maga az elnöki párt a nacionalista civil társadalmi szerveződések (Vatra Românească) vagy pártok (Román Nemzeti Egységpárt, Nagy Románia Párt) fűzérét. Ezek a szélsőség konfrontatív retorikáját voltak hivatottak felvállalni, maga az elnöki párt csak közbe-közbe erősített a nacionalista, magyarellenes retorikáján. Ez időszak nagy „vívmányai” a bányászjárások, illetve '90 fekete márciusa, az 1990 december elsejei ünnepek (amikor Petre Roman vezényelte a Vatra füttykórusát) voltak. Maga az elnöki párt egy posztkommunista, baloldali nézetet valló politikai alaku-

lat, amely épphogy megtűri a magántulajdont, elképzelhetetlennek tartja a decentralizációt, és egy központi kézben vonná össze minden döntés meghozatalát. Ilyen körülmények között az első szabad választások eredményeképpen a parlament összlétszámának több mint kétharmadát az elnöki párt képviselői és szenátorai alkották. Már a '90-es évek elején beindult a létező pártok szétदारabolódása, a legkorábban és a legtöbb felé a Nemzeti Liberális Párt oszródott. 1991 ősze újabb nagy fordulatot hozott. A „kapitalizmusnak bizonyos engedményeket tevő” Petre Roman kormánya szembekerül a konzervatív, fél-kommunista Iliescu csapattal. E kormányzásnak egy újabb bányászjárás vetett véget, Iliescu pedig miniszterelnöknek Teodor Stolojant javasolta, és az új kormányban az addig csak államtitkár-helyettes Băsescu-ból már miniszter lett. Ennek a harcnak a következménye az lett, hogy a választások közeledtével megtartott pártkongresszuson az elnöki párt vezetői tisztségeiből pont az elnököt és csapatát szorították ki, aki gyorsan újabb elnöki pártot hozott magának létre, amellyel meg is nyerte a választásokat, és 1992-ben egy darabig a Nagy Romániával, utána nélküle kormányt tudott alakítani. Egyértelmű az, hogy a pártok többsége baloldali indíttatású, és baloldali, illetve nacionalista szlogenekkel nyert szavazatokat. A választópolgárok többsége elfogadta a tekintélyelvűséget, a mindentudó állambácsit és a jó cáratyuska létét. Ilyen szerep jutott Iliescunak, aki véleményem szerint, ha nem tiltotta volna az alkotmány, ma is az ország elnöke lenne, és aki ha a 2004-es elnökválasztás második fordulójában egyértelműen Năstase mellé áll, akkor más lenne ma az államelnök. A Liberális-Demokrata koalíció olyan nacionalista retorikát alkalmazott, szemben a Szociáldemokraták által felvállalt magyar támogatottsággal, amely a Nagy Románia szavazótáborát hozta, döntően befolyásolva az elnökválasztás eredményét. Tehát 1991 után az Iliescu elnöki pártjából létrejött két poszt-kommunista baloldali párt, a Demokrata és a Szociáldemokrata. Mind a kettő a Szocialista Internacionálé tagja lett. Ez a két párt került 2004-ben, még mindig az Európai Szocialista Párt tagjaként, két egymással rivalizáló párszövetségbe. Ráadásul mindkettő egy-egy magát liberálisnak megnevező koalíciós partnert talált. Még érdekesebb az, hogy a tanulmány által jobboldalinak nevezett Nemzeti Liberális Párt élén az a Teodor Stolojan állt, aki-ben 1991 őszen Ion Iliescu jobban megbízott, már ami a baloldali kormányzást illeti, mint pártja elnökében, Petre Romanban.

Az 1991 őszi események kapcsán még emlékeztetnem kell néhány dologra. Akkoriban egy szélesebb körű kormánykoalíció létrehozásának szándékát lebegtette meg az államelnök. Ama híres aradi KOT-on, bár ez ma már a köztudatban másképp él, nem arról folyt a vita nagy része, hogy le-

gyen-e székelyföldi területi autonómia, hanem arról, hogy milyen minisztériumokat, államtitkárságokat kérjünk, ha felajánlják nekünk a kormányba való belépést. A helyzet érdekességéhez tartozik az is, hogy míg 1990 májusában egyedül Király Károly akart mindenáron Iliescuékkel együttműködni, Aradon nem arról folyt a vita, hogy elfogadjuk-e a kormányba való belépést, mint például a híres bukaresti SZKT-n is, hanem arról, hogy kiket, milyen tisztségekbe javasoljunk. Például az igazságügyminisztérium élére Frunda Györgyöt, avagy az akkor még Magyarországon menedéket élvező Kincses Elődöt javasoljuk-e. Végül is nem kért fel bennünket senki arra, hogy belépjünk a kormányba, bár az RMDSZ volt az akkori parlament második politikai ereje, hanem a Nemzeti Liberális Párt kapta meg ezt a felkérést, igazságügyminiszter pedig Mircea Ionescu Quintus, a Nemzeti Liberális Párt későbbi elnöke lett. Amint már említettem, ez a párt hullott szét leghamarabb a legtöbb részre. Egy adott pillanatban öt részt tartottak számon, amelyből az első legjelentősebb kiválás a fiatal szárnyé volt. Ez három személyiség körül jött létre, Tăriceanu, Patriciu, Hossu. Az elemeire hullott pártrészeket végülis úgy lehetett összeilleszteni, hogy a külföldről, világban ki pályafutás után visszatért egykori szociáldemokrata bizalmat élvező, tehát kívülről jött Stolojan lett az elnök, nem pedig a korábbi elnökök (Câmpeanu, Quintus, Stoica) vagy az ifjú szárny jeleseinek valamelyike. Nem véletlen tehát, hogy a liberalizmus valódi elkötelezettjei nem örültek annak, amikor a kívülről jöttek (Stolojan és csapata) a történelmi pártot és annak doktrínáját feladva egy elnöki párt részévé gyúrták volna a már egyetlen létező, hiteles liberális pártot.

Még érdekesebb az, hogy gyakorlatilag az RMDSZ és a parasztpárt kivételével igazán jobboldali pártszövetségben létező politikai alakulat, amely kampányban fel is vállalja a jobboldali gondolatvilágot, nyilván a nacionalizmus kivételével, Romániában nincs, sőt még a Demokratikus Konvenció első miniszterelnöke is egy szakszervezeti vezető lett, és az 1996-os siker is baloldali ígéreteknek köszönhető. Azt hiszem, hogy nem tévedek, ha megállapítom, hogy Romániában jelenleg a klasszikus értelemben vett jobboldali doktrínára nincs túl sok vevő.

Igaz ugyan, hogy a parasztpárt parlamenten kívüli maradása azt eredményezte, hogy a legerősebb Európa Parlamenti pártnak, a Néppártnak Romániában egyedüli képviselője a törvényhozásban az RMDSZ volt, ezért akart mindenki hirtelen konzervatív és jobboldali lenni, a PUR-tól a Becali pártján keresztül a demokratákig. Azokig a demokratákig, akik 1996-tól folyamatos kerékkötői voltak a tulajdon-visszaszolgáltatásnak és a kárpótlásnak. Pont ezért problémájuk is akadt a Néppártba való felvétellel, és ha

történetesen nem az államelnök lenne a vezérük és nagy parlamenti csoporttal rendelkeznének, valószínűleg még mindig várólistán lennének. Megállapítható tehát, hogy 2004-ben is a mandátumok kétharmadát az egyazon pártból leszakadt részek kapták, két szociál-liberális koalíció révén, továbbá az is, hogy Iliescu helyét Băsescu vette át, és az ő elnöki pártja az Iliescuét. Ugyanakkor a Teodor Stolojan által levált liberális rész tulajdonképpen szintén az Iliescu párt töredéke, mely időlegesen csapódott a Liberális Párt-hoz, könnyen változtat hitet a szociáldemokráciától a liberalizmuson keresztül a konzervativizmusig. Túlzás tehát jobboldalinak tartani azt, aki baloldali, pusztán csak azért, mert egy jobboldali szelekt klubba iratkozott.

A nép pedig megkapta az új cáratyuskát és elnöki pártját.

Ha pedig a cáratyuska fél, akkor hasonló diverziókkal él, mint elődje korábban, még ha nem is ugyanolyan sikerrel. A '90-es évek március 15-e körüli, az akkori úgynevezett civil társadalmi szerveződések nacionalista, magyarellenes uszításai, vagy a konkurens magyar pártok létrehozása, és többé-kevésbé burkolt támogatása ijesztően hasonlít a 2008-as hasonló eseményekhez, még ha etnikumközi konfliktus gerjesztése szempontjából nem is érte el a korábbi méreteket. A magyarság parlamenti képviselésének megszüntetése szempontjából viszont nem kizárt, hogy sikeresebb lesz megosztó szándéka.

A térségben (volt szocialista államok kelet-európai tömbje) általában érzékelhető az, hogy a választópolgárok inkább a deklaráltan baloldali vagy ígéreteiben baloldali pártokat, szövetségeket támogatták. A romániai sajátosság az, hogy míg Magyarországon, Bulgáriában, Lengyelországban és még Szlovákiában is, valamint a volt Kelet-Németország területén sikerült legalább egy mandátumot vagy töredék mandátumot megszereznie magát jobboldalinak tituláló és jobboldali ígéretekkel kampányoló pártnak vagy pártszövetségnek, Romániában ez nem sikerült (amint említettem, a Demokratikus Konvenció miniszterelnök-jelöltje is szakszervezeti vezető volt, és ilyen jellegű ígéretekkel kampányolt). Az is igaz, hogy ezen országokban is a jobboldalinak maradt pártok a politikai mezsgyéjére szorultak, az így keletkezett űrt pedig a balról hirtelen jobboldalivá magát deklaráló pártok töltötték be, akik ugyan jobboldali európai pártszövetségekbe léptek, de ígéreteik baloldalibbak voltak, mint a hagyományos baloldali pártoké (lásd FIDESZ, illetve Demokrata Párt). Ebből talán nem túlzott levonni azt a következtetést, hogy a lakosság nagy része egyfajta szocialista (kommunista) nosztalgiával maradt, és ha az elmúlt 18 évben voltak is olyan pillanatai, amikor a váltás igényével az elkötelezett jobbra szavazott, rögtön utána már a baloldali ígéretet csábították el, és többet már nem „tévedett”.

Általában, világszerte a valóban demokratikus országokban is az erős politikai egyéniségek befolyásolják a választópolgárok szavazatait (sokkal inkább, mint a pártok doktrinális programjai), Kelet-Európában azonban ez még inkább eltolódott, és a felvilágosult abszolutizmus vagy „cáratyuska” jelenség sokkal inkább tetten érhető. A választópolgárok keresik azt az egy személyt, akiben ők feltétel nélkül megbíznak, akiről tudják, hogy olyan hatalma van, hogy bármit akar, azt meg tudja valósítani, keresztül tudja vinni a pártján, kormányán, az állami intézményeken, és elég csak kegyeit megnyerni, mert ő mindent megold. Ezért volt fontos és - sajnos - sikerült megtalálni az Iliescut helyettesítő személyt.

Sajnos ennek a személynek szintén rövid időn belül sikerült olyan hatalomra és a választópolgárt félrevezető eszközökre szert tennie, amelyekkel jobban kezébe vette az országot, mint Iliescu bármikor. Én annak idején felhívtam kollégáim figyelmét arra, hogy nem jó az igazságügyminiszter kezébe törvényileg olyan hatalmat adni, hogy ő kicserélhesse az ügyészi gárdát és befolyásolhassa a bírói hatalmi testület összetételét, mert igaz ugyan, hogy jó lenne a régi rendszer maradványait eltávolítani, de mi történik akkor, ha valaki ezzel visszaél, és megindulnak a politikai indíttatású, gazdasági vagy korrupciós köntösbe öltöztetett bünvádi eljárások? Sajnos, jóslatom valóra vált, Monica Macovei minisztersége, valamint a titkosszolgálatok vezetőinek kicserélése révén gyakorlatilag az államelnök által támogatott személyek révén mind az igazságszolgáltatás, mind pedig a titkosszolgálati vezetés személyei oly szorosan kapcsolódnak az államelnökhöz, hogy bizony nem tűnnek alaptalannak azok az állítások, melyek szerint e befolyásoltság tetten érhető ezen testületekben. Ezúttal most nem szeretnék konkrét tények taglalására rátérni, de kettőt megemlítenék. Adrian Năstase csak egy bünvádi eljárással sikerült eltávolíttatni, igaz, saját párttársai révén, a képviselőház éléről, Nagy Zsoltot pedig a politikából (természetesen a vádemelés kivételével semmiféle hasonlóságot nem szeretnék a két személy között sugallni).

Az alkotmánybíróság érdekes, olykor dodonai döntéseit sem kívánom most taglalni. Maradjunk annyiban, hogy érdekes határozatait és bizonyos értelmiségi, sajtókörök tevékenysége hogyan erősítették meg székében az elnököt és azon elképzeléseit, amelyek olykor – lásd kétfordulós többségi választási rendszer – gyakorlatilag pont azok ellen fordult, akik ezt támogatták.

Az Európa Parlamenti választások magyar szereplőivel kapcsolatos értékelésem

A kelet-európai térség sajátosságából fakad, hogy a romániai magyarság is hasonlóképpen viszonyul a politikai ingerekre. Megint szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy ezen írás román és magyar nevesítettjei között semmiféle szoros összehasonlítást nem kívánok tenni. A leírt hasonlóságok csak a személyiség vagy a személyiség ellen használt eszközök – szerintem – lényegében azonosak. Egy pillanatig sem gondoltam, hogy Gyurcsány Ferenc olyan, mint Orbán Viktor, vagy Iliescu mint Băsescu, vagy Băsescu mint Orbán Viktor vagy Tőkés László, de van bennük egy közös: a saját közösségük, követőik számára óriási mozgósító erővel és hitelességgel rendelkező személyiségek. Amit mondanak, az úgy igaz, és senki nem elemzi, ahol megjelennek, vonzzák a tömeget, fellelkesítik azt, cselekvésre ösztönzik. Ilyenkor észérvek nem működnek, nem működhetnek.

Bármily fura, ilyen egyszerű az Európa Parlamenti választások eredménye és annak a magyarázata. A vitaindító tanulmány nem tette fel magának azt a kérdést, hogy vajon miért volt nagyobb a támogatottsága Tőkés László püspökúrnak az erdélyi református közösségben, mint a királyhágómellékiben. Szerintem ezt a kérdést azért nem tették fel, mert amúgy más esetben helyesen Székelyföld, illetve a tömbmagyarság és a szórvány szembenállását elemezték. Valószínű a Magyar Polgári Párt majdani eredményeit ilyen vetületben nagyon fontos kielemezni. De a Tőkés László esetében az előbbi kérdést is fel kell tenni, hiszen felmerülhet egy olyan magyarázat, hogy itt, minálunk Tőkés László a decemberi forradalom hőse, és nem a mindennapok püspökembere, kinek olykor, mint minden embernek, hibái, tévedései lehetnek, azaz csalhatatlansága nyilvánvalóvá válhat.

Természetesen azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy valamilyen okból kifolyólag Székelyföldön, amely térség az elmúlt három év alatt lényegesen többet profitált az RMDSZ tevékenységéből, mint addig bármikor és mint más tájegységek, az RMDSZ kormányzati szerepvállalása révén jobban erodálódott, mint másutt. Az erózió pedig ellenszavazásra vagy távolmaradásra ösztökéli a választót. Nos, ha van egy olyan lehetőség, hogy eme elégedetlenséget egy hősré való szavazással fejezze ki, akkor kevesebb a távolmaradó, és sokan szavaznak a hősré. A kérdés csak az, hogy ez miként fog működni akkor, amikor a hős helyett egy párt jelenik meg, amely kézzelfogható, emberi gyarlóságokkal rendelkező személyek összességéből áll, és amelynek vezetője nem rendelkezik olyan egyértelmű karizmával mint Tőkés László.

Én megmondom őszintén, nem tudom a választ erre, de azt tudom, hogy már az önkormányzati választásokon is ez a párt pont annyira nem lesz kompromisszumkész, mint akkor, amikor vezetője az Európa Parlamenti választások alkalmával rávette Tőkés Lászlót, hogy ne vállalja az RMDSZ listán a biztos bejutó helyet. Még ott sem köt majd kompromisszumot, ahol kisebbségben van a magyarság, vagy fellépésével egyértelműen azt eredményezi, hogy a magyarság elveszítsen vagy ne szerezzen meg olyan tisztségeket, amelyekkel rendelkezik, vagy amelyekre ismét szert tehet.

Erre azért fontos reflektálnom, mert az aritmetika azt mutatja, pont a d'Hondt rendszer sajátossága miatt, hogy amennyiben az az RMDSZ-lista, amin Tőkés László is rajta van, ugyanannyi szavazatot kapott volna, mint amennyit összesen kapott az RMDSZ és Tőkés László, akkor e szavazatok alapján az erdélyi magyarságnak nem három, hanem négy képviselője jutott volna be az Európa Parlamentbe. Ugyanakkor azt is tudom (vagy tudni vélem?), hogy legalábbis városi egyszerű emberek és falusi közegben lakók sokkal inkább lelkesülnek a „vezetők újrakibéküléséért”, mint a „választás szabadságáért”. Az az üzenet tehát, hogy ismét sikerült megegyezni és összefogni a magyarság érdekében, sokkal jobban várt és nagyobb mozgósító erővel rendelkezett volna, mint az, hogy lehet választani, és esetleg valaki vagy mindkét versenyző bejut (ezt kevesebben hitték), de az sem kizárt, hogy egy magyar sem jut be (a szavazópolgárok zöme tudatában volt ennek a kockázatnak).

Ezt azért tartottam fontosnak leírni, mert megszívlelendő legalább a parlamenti választásokra, ha már esetleg (és én optimista vagyok, ezért mondom, hogy csak) helyenként, sikerült elszűrünk a helyhatósági választásokat.